

Verkondiging 16 februari 2020

Lezingen: Exodus 2:1-10 (en Mat. 5:17-20)

ds. Florisca van Willegen-Kerkvliet

Gemeente van Christus,

Vorige week begonnen we met onze reeks uit Exodus. We hoorden hoe er in Egypte een nieuwe Farao aan de macht kwam die Jozef niet meer gekend had. Jozef, de dromer die overal waar hij kwam het verschil maakte, mensen weer dromen liet dromen. Of dat nu was in het binnenste van een gevangenis, of aan het hof van de Farao. Overal waar hij kwam veranderde er iets, veranderden mensen, veranderde de situatie. En zo werd angstland Egypte een land van leven, een land van brood. Aan het eind van het boek Genesis kon heel de hongerende wereld bij Jozef terecht voor brood.

Er was vrede in het land. Egypte werd een toonbeeld van een samenleving waarin niemand meer buiten de boot viel. Een verhaal van hoe het zou moeten zijn, bijna te mooi om waar te zijn. Dat blijkt ook, wanneer er aan het begin van Exodus een farao op staat die Jozef niet meer gekend heeft. Daarmee wordt gezegd dat deze Farao niet kent of niet wil kennen waar Jozef voor staat, wat hij heeft gebracht. Zoals er in het politiek of in het bedrijfsleven ook nieuwe leiders en managers aan het roer kunnen komen te staan die geen binding meer hebben met de idealen waaruit het ooit om begonnen was. Die in plaats daarvan hun eigen stempel willen drukken en vooral bezig zijn met naam maken voor zichzelf.

Zo breekt er met deze Farao een nieuwe tijd aan van een koning die niets wil weten van Jozef en zijn verhaal. Hij wil dat verhaal van vrede, vrijheid en brood voor alle mensen niet voor waar hebben. In plaats daarvan wordt Egypte weer een land dat geregeerd wordt door angst. Angst voor het onbekende. Angst voor de vreemdeling met een andere culturele of religieuze achtergrond. Angst die er uiteindelijk toe leidt dat een hele bevolkingsgroep wordt onderdrukt, tot slaaf wordt gemaakt en waarvan uiteindelijk zelfs het hele voortbestaan wordt bedreigd.

Daarover hoorden we vorige week. Over hoe de Farao steeds een stapje verder ging, tot hij uiteindelijk het decreet uitriep dat alle pasgeboren Hebreeuwse jongetjes in de Nijl gegooid moeten worden. Zonder zoon die de familie voort kan zetten, gaat de familie, en daarmee de toekomst, ten onder.

Tegenover die angst en onderdrukking klonk ook het hoopvolle verhaal van de twee vroedvrouwen die het decreet van de Farao negeerden. Zij verloren de menselijkheid niet uit het oog en bleven met gevaar voor eigen leven het goede nastreven en het leven beschermen. Hun namen, Sifra en Pua klonken voluit, terwijl de naam van de Farao in heel Exodus niet genoemd wordt.

Ook in onze lezing van vandaag spelen namen een rol. Of beter gezegd, het gebrek aan namen. Op de naam die wel klinkt, moeten we tot de laatste zin wachten. En dat is niet voor niets.

In de bijbel zegt een naam niet alleen iets over hoe je genoemd wordt, maar heeft de betekenis ook vaak te maken met de rol of de levensopdracht die diegene te vervullen heeft. Het geboorteverhaal dat over diegene verteld wordt, maakt dat vaak op een bijzondere manier al duidelijk. Het verhaal is ook pas af wanneer de naam bekend gemaakt wordt. Vaak is er een vast schema: er zijn een man en een vrouw, de vrouw wordt zwanger en baart een kind en dan wordt de naam over dat kind uitgeroepen. De bijzonderheid van het kind, blijkt soms des te meer door de bijzondere omstandigheden rond de geboorte, zoals een aanvankelijk onvruchtbare moeder, of door de aankondiging van een engel. Zoals dat het geval is bij de ouders van Simson, de ouders van Johannes de dooper en bij de moeder van Jezus.

Mozes' geboorte lijkt aanvankelijk niet heel bijzonder. Simpelweg een man en een vrouw die trouwen en een kind krijgen. Maar de omstandigheden waarin dat kind geboren wordt zijn wél uitzonderlijk. Ook al is het kind geboren, het feit dat het een jongetje blijkt te zijn, maakt dat zijn bestaan nog verre van verzekerd is. Tot de naam klinkt loopt de spanning dan ook toe, zal dit kind het redden? Wie kan er ontsnappen aan het bevel van de Farao om alle Hebreeuwse jongetjes in het water van de Nijl te werpen?

Net als vorige week zijn het de vrouwen die een centrale rol spelen. Naast de eigenlijke moeder zijn er nog twee vrouwen nodig om dit kind de best mogelijke kans van leven te schenken. Maar allereerst is er de moeder. De hele zwangerschap lang zal zij in spanning gezeten hebben over het kind. Zal het een meisje of een jongen worden? En als het een jongen is, wat dan..?

Het is het laatste, een zoon. En daarmee is hij ten dode opgeschreven. Wij lezen dat het een mooi kind was. Vrijwel elke ouder vindt zijn of haar kind het mooiste van de wereld, maar dat is niet waar het hier om gaat. Letterlijk staat er dat de moeder hem zag en zag dat hij goed was. Deze woorden doen meteen denken aan het verhaal van de schepping. Het nieuwe leven komt binnen als een nieuwe scheppingsdaad van God. Elke geboorte met een goede afloop is een wonder in zichzelf, een belofte van nieuw leven en toekomst. Dit kind is goed, veelbelovend, geschikt voor de weg die voor hem ligt.

En deze moeder lijkt te beseffen dat dit kind het moet redden, hij moet erdoor komen. En de moeder doet wat iedere moeder in die situatie zou willen doen, als ze het aandurven: ze houdt het kind bij zich, drie maanden lang. Maar als dat toch niet meer gaat, kan de moeder niets anders doen, dan ook haar zoon naar de Nijl te brengen. Tot het einde toe zorgt zij voor hem, zij legt hem in een mand, bestreken met pek en teer om het te laten drijven. Zij kan het niet zomaar opgeven, maar doet alles wat in haar vermogen is om het kind een kans op een toekomst te geven. Ook al betekent dat ze het kind los moet laten.

Zo wordt het mandje tussen het riet van de oever van de Nijl gezet. Het mandje is niet zomaar een mand, letterlijk staat hier ark. Als een klein arkje van Noach dobbert het kind op het water, in de hoop of het geloof dat er een zachte plek is in die harde dictatuur, dat er levensruimte zal zijn waar dit onmogelijk lijkt.

Dan verschijnt de tweede vrouw ten tonele verschijnt: zijn zus. Zij blijft verscholen in het riet opletend toekijken wat er met de baby gebeurt. Zij is er getuige van dat dit kind door een derde vrouw uit het water getrokken wordt, zoals ze jaren later er ook getuige van zal zijn dat een heel volk uit het water van de Rietzee getrokken zal worden.

Na de moeder en de zuster is de derde vrouw een dochter. Dochter van de Farao nog wel. Zij is ontdekt de mand en ziet daarin het kind liggen. De dochter van de Farao begrijpt direct dat het een Hebreeuws kind moet zijn. Omdat het besneden is, of vanwege de hele situatie van een achtergelaten jongetje in de Nijl. Hoe dan ook lijkt ze de situatie te begrijpen. Ze ziet het kind niet alleen, ze hoort het huilen. En daar vind een keerpunt plaats.

Zij ziet en hoort het kind, in al zijn kwetsbaarheid en hulpeloosheid en wordt daardoor geraakt, met ontferming bewogen. De wettelijk opgelegde wreedheid van haar vader krijgt een gezicht. Een zaak, een bevel, een wet krijgt een gezicht en dan blijkt: het gaat om mensen, om déze mens. In de ontmoeting wint het mededogen het van de hardheid. De dochter van de Farao gaat niet mee in het beleid van haar vader, maar besluit voor het kind te zorgen.

Het zusje, dat verscholen in het riet zat af te wachten, komt te voorschijn. Een moedige daad waar het op aan komt. Om verschil te kunnen maken, moet je wel tevoorschijn durven komen. Je durven uitspreken op het juiste moment. Het zusje ziet een opening en waagt haar kans. Zij kent wel een Hebreeuwse vrouw die het kind voor de dochter van de Farao kan zogen. De dochter van de Farao gaat op het aanbod in en zo komt Mozes terug bij zijn eigen moeder, die er nog voor betaald wordt ook!

Ook hierin toont de dochter van de Farao een wereld van verschil met haar vader. Waar haar vader de Hebreeuwse slaven uitbuit en laat werken om niet, betaald zij de voedster voor haar diensten. Dit toont ook bijbelse humor: de farao die denkt dat hij de baas van hele wereld is, weet zijn eigen dochter niet eens te laten gehoorzamen. Bovendien delft hij niet alleen het onderspit, maar betaald daar via zijn dochter nog zelf voor ook.

Het kind is gered. Maar nog is het verhaal hiermee af. Er kan nog geen naam worden uitgeroepen. Pas wanneer het kind wat ouder is, gaat het naar het Egyptische hof, waar de dochter van de Farao het kind adopteert als haar zoon. Nu pas horen wij de naam van het kind. Nu pas is het kind geboren, nu pas is het gered van de dood. We kunnen opgelucht ademhalen. De naam luidt: Mozes.

Met die naam Mozes wordt een taalspel gespeeld. In Egyptische oren betekent 'Mozes' zoon van. Van wie is deze Mozes een zoon? Van zijn Hebreeuwse, of van zijn Egyptische moeder? Of van beide? Zo is Mozes van begin af aan een man van twee werelden. Hebreeuws en Egyptisch tegelijk. Hij is een zoon van het Hebreeuwse volk, waar hij ook de eerste jaren wordt opgevoed. Maar hij is ook een zoon van de dochter van de Farao en krijgt zijn opleiding aan het hof. Juist dit dubbele zoonschap maakt dat hij weet hoe het aan het hof van Farao eraan toegaat en hoe hij daar voor zijn Hebreeuwse volk op moet komen.

Maar vanuit het hebreeuws klinkt er een andere betekenis. De dochter van de Farao legt de naam met de Hebreeuwse betekenis uit. Zij noemt hem Mozes, want zegt zij, 'ik heb hem

uit het water getrokken.’ De dochter geeft door te betekenis naar zich toe te vertalen de credits aan zichzelf. Maar de eigenlijke betekenis is ‘hij die optrekt’. Actief.

Je kunt dit op twee manieren opvatten. Er wordt wel gesteld dat ondanks dat het verhaal God niet expliciet noemt, hij juist hier ter sprake komt. Het is God die zijn weg met dit kind gaat en door mensen, door deze wonderlijke samenloop van de omstandigheden, heen werkt en Mozes optrekt en redt uit het water. Het is niet voor niets eigenlijk ook een doopverhaal: Wij worden door God uit het doodswater opgetrokken, zodat wij leven kunnen met vaste grond onder onze voeten.

Daarnaast kan de betekenis ook betrekking hebben op Mozes zelf. Mozes zal in zijn leven zijn naam waar maken, daar ligt zijn roeping. Zoals Mozes zelf uit het water gered is, gered van de krachten die het leven bedreigen, zo wordt hij later zelf door God als leidsman aangesteld over het Hebreeuwse volk om het te redden. Mozes is er als het ware voor in de wieg gelegd om deze rol op zich te nemen. Hij, die zelf weet wat het is om gered te zijn, red ook anderen. In dit ene kind wordt het hele volk gered. Zoals we steeds in de Bijbel lezen hoe de redding van één, de redding van allen betekent. In Noach en zijn ark werd de wereld behouden, In Abraham werd een heel volk gezegend, in Mozes een heel volk in vrijheid gezet en in Jezus de hele mensheid behouden. Als een tweede Mozes gaat hij ons voor.

Exodus 2. In een situatie van onderdrukking en machtswellust, van waanzin en angst, wordt ons een klein verhaal verteld. Over mensen die hopen, zich niet klein laten krijgen. Naamloze mensen die doen wat gedaan moet worden. Niet met geweld. Maar via de weg van de zachte krachten, van de ontmoeting, van harten die met ontferming bewogen worden. Van kleine daden, die een voor een de weg naar een toekomst openen. Het is de weg die God met mensen wil gaan, een weg van bevrijding.
Amen.